

ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสาน

AN ANALYTICAL STUDY OF THE BUDDHA'S TEACHINGS IN CHANTAMUD ISAN LITERATURE INFLUENCING THAI – ISAN SOCIETY

พระสายแวว วุฑฒิธมโม⁵ (ชาวศรี)

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เป็นเรื่องศึกษาวิเคราะห์คุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะหมุด ที่มีต่อสังคมไทยอีสานนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด 3) เพื่อศึกษาคุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสาน เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์ภาคสนาม (interview) ผลจากการศึกษาพบว่า

วรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดนั้นพบว่าเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยของวรรณกรรมไทยลาว มีแพร่หลายทั้งในภาคเหนือและภาคอีสาน มีลักษณะคำประพันธ์เป็นวรรณกรรมประเภทโคลงสาร โดยมีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อความบันเทิงและเพื่อมุ่งสอนหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต

จากการศึกษาหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด พบว่ามีหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรม ดังนี้ 1) หลักพุทธธรรมว่าโทษของตัณหา 2) หลักพุทธธรรมว่าด้วยความผลัดพราก 3) หลักพุทธธรรมว่าด้วยผู้ประพฤติธรรม 4) หลักพุทธธรรมว่าด้วยโลกธรรม 5) หลักพุทธธรรมว่าด้วยกตัญญูทเวที 6) หลักพุทธธรรมว่าด้วยความอดทน

เมื่อวิเคราะห์คุณค่าของหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสานพบว่าสามารถจำแนกออกได้เป็น 5 ด้าน คือ 1) คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต 2) คุณค่าด้านสังคม 3) คุณค่าด้านการเมืองการปกครอง 4) คุณค่าด้านคติความเชื่อ 5) คุณค่าด้านวรรณกรรม แสดงออกได้ถึงภูมิธรรม ภูมิปัญญา ภูมิความรู้ในเชิงภาษาและการแต่งวรรณกรรมที่ล้ำลึกได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอีสาน ตำบลกระโสม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี ใน 4 ด้าน คือ 1) คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต 2) คุณค่าด้านสังคม 3) คุณค่าด้านการเมืองการปกครอง 4) คุณค่าด้านคติความเชื่อ

⁵ นิสิตปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม; วรรณกรรม; วรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะมุด ; คุณค่า

ABSTRACT

The thesis entitled “An Analytical Study of the Buddha’s Teachings in Chantamud Isan literature Influencing Thai-Isan Society” predominantly employed three objectives viz. 1) to study Chantamud Isan literature, 2) to study the Buddha’s teachings stated in Chantamud Isan literature and 3) to study the values of the Buddha’s teaching described in Chantamud Isan literature that influencing Thai-Isan society. The documentary research and field-interview have been spelt out in the present research.

Findings of the study

Chantamud Isan literature was one of the contemporary Thai-Isan literature and ubiquitously popular in the Northern and North-eastern of Thailand. This literature was written in the form of verse aiming for the delectation and the propagation of the Buddha’s teachings to the way of life.

It has been found that the Buddha’s teachings described in Chantamud Isan literature was the following principles, namely, 1) the demerit of craving 2) the stray 3) the meditator 4) the worldly conditions 5) the grateful and 6) the patience.

However, the analysis of the values of Buddha’s teachings in Chantamud Isan literature influencing Thai-Isan society has been found in five aspects viz. 1) the way of life 2) the society 3) the politics and administration 4) the belief and 5) the value of literature represented the Dhamma, the wisdom and an expert in language including the writing of literature creatively. Further, the literature under consideration has influenced towards Thai-Isan society in four aspects, namely, 1) the value of ways of life 2) the value of society 3) the value of politics and administration and 4) the value of belief

Keywords : Buddhadhamma; Literature ; Chantamud Isan literature Influencing

Thai-Isan ; value

บทนำ

วรรณกรรมอีสาน หรือวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน นั้นคือวรรณกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่หน้าสนใจกล่าวคือเป็นวรรณกรรมของชาวบ้านอย่างแท้จริง ที่เป็นทั้งเจ้าของสิทธิ ผู้ใช้ ผู้ศึกษา ผู้อ่าน และผู้สร้าง โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการเก็บรักษาเผยแพร่ และเก็บรักษา (ธวัช ปุณโณทก, 2522 : 36) นับว่าเป็นผลผลิตทางปัญญาของนักปราชญ์ ผู้มีความรู้ในท้องถิ่น ที่ได้สร้างสรรค์งานขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมทั้งด้านความบันเทิงใจและด้านความรู้ทางพระพุทธศาสนา (ธวัช ปุณโณทก, 2546: 1.) โดยวรรณกรรมอีสานส่วนมากประพันธ์เป็น โคร่งสาร หรือที่เรียกตามภาษาถิ่นว่า กลอนลล้า เป็นส่วนใหญ่ เพราะเหมาะกับการอ่านทำนองลำของท้องถิ่นอีสาน มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร (ธวัช ปุณโณทก, 2547: 82.) ด้วยภาษาถิ่นอีสานทั้งอักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อย (เรื่องเดียวกัน)

วรรณกรรมอีสานที่มีอยู่หลายเรื่องนั้นวรรณกรรมชื่อว่า “จันทะหมุด” เป็นเรื่องหนึ่งที่มีความน่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ด้วยผลเหตุเพราะเป็นวรรณกรรมประเภทนิทานที่ให้ความบันเทิงใจสนุกสนานกับการผจญภัยของตัวละครเอกซึ่งชื่อว่า จันทะหมุด ที่ได้ลงไปในโพรงขนาดใหญ่ จนไปโผล่ยังเมืองลังกาเพื่อเสาะหาที่มาของกลิ่นหอมตามคำบัญชาของพระราชาเมืองยมราช โดยในการลงไปในครั้งนั้นได้หล่อตัวใหม่จนมีรูปร่างดังพระอินทร์ และได้พบรักกับนางเอกของเรื่อง ชื่อว่า นางเกษไกรสร สารสำคัญของวรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะหมุดนั้นได้สะท้อนภาพของความเชื่อ ประเพณีและค่านิยมต่างๆ ของคนในสมัยก่อน ทั้งทางด้านโหราศาสตร์ เวทมนต์คาถา เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ความเชื่อเกี่ยวกับบาปบุญคุณโทษ และเรื่องของวิเศษ จาริต ประเพณีและค่านิยมต่างๆ รวมถึงด้านการเมืองการปกครองของผู้ปกครองปรากฏในเนื้อหา รวมทั้งหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาในหลาย ๆ เรื่องเข้าแทรกปะปนปรากฏอยู่วรรณกรรมเรื่องนี้ได้อย่างลุ่มลึก ด้วยการนำมาเรียบเรียงอย่างมีวรรณศิลป์ชวนให้พิจารณาถึงสิ่งที่ผู้ประพันธ์มุ่งสอนเป็นคติเตือนใจให้เห็นถึงหลักธรรมในข้อนั้น ๆ ดังเช่นในเรื่องของโลกธรรม 8 ที่ปรากฏกล่าวสอนไว้อย่างน่าฟังว่า

เห็นว่า	มีสุขแล้ว	อย่าทงแถมเต็ม	หลายนอ
เห็นว่า	ทุกข์ขมอดไ้	อย่าได้ข่มเหง	เพิ่นนอ
ลางเทื่อ	มีสุขแล้ว	ลงพลอยภาคต่ำ	ก็มี
ลางเทื่อ	ทุกข์ขมอดไ้	มันได้มั่งมี	เจ้าเฮย
ลางเทื่อ	สูงผ่านฟ้า	ลงพลอยเป็นต่ำ	ก็มี
ลางเทื่อ	ต่ำอ้อป้อ	มันป็นต่ำสูง	เจ้าเฮย

(จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ,ใบลานที่ 106 : 1 - 2.)

จากเนื้อหาคำสอนไม่ให้ผู้สูงศักดิ์หลงระเหิรไปกับความสุข และสอนไม่ให้ผู้ต่ำต้อยย่อเยื้อง
ท้อต่อโชควาสนา เมื่อสูงก็ตกต่ำได้ เมื่อตกต่ำก็สูงได้เช่นกัน ซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมดาของโลกนั่นเอง

ด้วยเหตุที่กล่าวมาแล้วทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาของวรรณกรรม
อีสาน เรื่อง จันทะหมุด ว่ามีพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาใดบ้างอยู่ในวรรณกรรมเรื่องนี้ เพื่อชี้ให้เห็นถึง
คุณค่าและอิทธิพลของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันว่ามี
คุณค่าในด้านใดบ้าง เป็นคำตอบนำไปสู่การประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาตนเอง และสังคมให้มีความสุขสงบ
ร่มเย็นเป็นสังคมที่ดีงามต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาความเป็นมาของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด
- 2.2 เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด
- 2.3 เพื่อศึกษาคุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อ
สังคมไทยอีสาน

3. ปัญหาที่ต้องการทราบ

- 3.1 ต้องการทราบประวัติและความเป็นมาของวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดและความสัมพันธ์
กับพระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร
- 3.2 ต้องการทราบหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดว่าเป็นอย่างไร
- 3.3 ต้องการทราบคุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อ
สังคมไทยอีสานว่าเป็นอย่างไร

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า
ทางด้านเอกสาร (Documentary research) และศึกษาวิจัยทางภาคสนามด้วย (Field Research)
เพื่อให้งานวิจัยนี้ได้สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

4.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) อันได้แก่
พระไตรปิฎกภาษาไทยฝ่ายเถรวาท ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช 2539

4.2 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่
หนังสือ ตำราวิชาการ สารานิพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ ท่านผู้รู้ และรวมทั้งผลงานวิจัยต่าง
ๆ ที่เกี่ยวข้อง และจำเป็นต่อการวิจัย

4.3 การศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 4 รูป กลุ่มประชาชนชาวบ้านจำนวน 3 คน กลุ่มนักวิชาการ จำนวน 4 รูป/คน โดยมีพระภิกษุ 2 รูป ชาววาส 2 คน กลุ่มคณะญาติโยมปฏิบัติธรรมถือศีล 8 จำนวน 13 คน

4.4 ศึกษาค้นคว้า การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัยพร้อมทั้งข้อเสนอแนะนำเสนองานวิจัยโดยพรรณนาต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นผลงานการวิจัยต่อไป

5. ผลการศึกษา

วรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดนั้นเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยของวรรณกรรมไทยลาวที่มีอายุมากกว่า 150 ปี จากหลักฐานจากการค้นพบใบลานที่จารด้วยอักษรไทยน้อยที่วัดชมพู บ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นหลักฐานสำคัญ และถือว่าเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุด นอกจากนี้ยังมีฉบับอื่นๆ อีก เช่น ฉบับวัดชัยมงคล บ้านนาสีนวล ตำบลนาสีนวล อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดสกลนคร ฉบับหอพุทธศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ฉบับวัดธัญญุตमारาม อำเภอภูพาน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น ซึ่งวรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดนี้มีการคัดลอกหลายสำนวน และแพร่หลายไปในจังหวัดต่างๆ ทั้งภาคเหนือและภาคอีสานรวมทั้งวรรณกรรมท้องถิ่นไทลื้อในลาวอีกด้วย ซึ่งในภาคอีสานยังมีชื่อเรื่องที่แตกต่างออกไปบ้าง เช่นจันทร สมุทร ท้าวกำพร้าว, กำพร้าวไก่อแก้ว หรือไก่อแก้วหอมฮู และหอมฮู ในทางภาคเหนือเรียกว่า จันทพองสมุทร ส่วนชื่อผู้ประพันธ์ไม่ปรากฏแน่ชัดเพราะเนื่องจากค่านิยมและคติความเชื่อในสมัยที่ไม่นิยมการระบุผู้แต่ง จึงพบเพียงแค่ชื่อผู้คัดลอกและเวลาวันเดือนปีที่คัดลอกดังใน ฉบับวัดชมพู ที่มีความเก่าแก่ที่สุดพบเพียงตอนท้ายใบลานว่า

“ลิตจนแล้ว ยามแกล่ไถล้า คำ พรว่าไว้วัน 2 เดือน 11 ออกใหม่ 2 คำ โสมเดตโสม
เป็นผู้ลิตจนานิทานหนังสือท้าวจันทะหมุดไว้กล่โลกทั้งหลาย ขอให้ได้อาสงค์เหมือน
ดังเรื่องจันทะหมุดนี้ก็ข้าเทิน นิพพานปัจใจโย โหตุ สุขัง พะลัง สังเกตได้ 1220 ตัว
ปีวอก เอกศก”

จากการถอดความพอสรุปได้ว่าคนที่คัดลอกก็คือ พระโสม มีตำแหน่งหรือยศที่เกิดจากการแต่งตั้งคือ สมเด็จ หรือสำเร็จ นั่นเอง ส่วนในเรื่องของลักษณะคำประพันธ์ในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดนี้ประกอบด้วย บทหนึ่งมี 2 บาท บาทหนึ่งมี 7 คำ (บางครั้งแบ่งเป็น 2 วรรค วรรคหน้า 3 คำ วรรคหลัง 4

คำ) ทั้งยังอาจจะมีคำเสริมและคำสร้อยเพิ่มได้อีก 2-4 คำ ในวรรคหน้าและวรรคหลัง ซึ่งคำเสริมนั้นเป็นสิ่งที่นิยมเสริมเข้าข้างหน้าวรรคเพื่อให้ความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น โอนอ บัดนี้ เมื่อนั้น เพื่อนี้ ปานนี้ บางพ่อง เป็นต้น ดังตัวอย่างที่ปรากฏในวรรณกรรม เช่น

<u>บัดนี้</u>	ราชาเจ้าจอมห้วยมราช		กายพูน
<u>การเจ้า</u>	มีหมื่นชั้น	ถึงฮ้อนฮอดเฮา	ย่าเฮย
<u>ข่อยจัก</u>	คะละนาคุณ	คราวหลังหลายชาติ	ย่าเฮย
<u>เพิ่นจัก</u>	จำเข้าถ้ำ	ฮู้แท้กับขึ้น	ย่าเฮย
<u>ข่อยจัก</u>	ไปการเจ้า	ตามบุญชูข่อย	นายเฮย
<u>ขอให้</u>	บุญยากัม	หลานแก้วเทื่อเดียว	นี้ท่อน
(จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ,ใบลานที่ 13 : 1 - 2.)			
<u>เขาก็</u>	มามอบให้	นายเจ้าอยู่กิน	
<u>लगคน</u>	ได้ข้าวสาร	ขาวหอมอ่อน ๆ ก็มี	
<u>บางพ่อง</u>	ตักน้ำได้มาให้กะนาย	เจ้าเฮย	
<u>เมื่อนั้น</u>	นายบ่ทุกข์	ยากฮ้อนด้วยสิ่ง สันใด	
(จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ,ใบลานที่ 38 : 1 - 2.)			

ดังนั้นวรรณกรรมจึงมีการใช้วรรณยุกต์ไม่เป็นไปตามผังที่กำหนดทั้งหมด จำนวนคำอาจจะมีมากหรือน้อย ขึ้นต้นด้วยบทโทด้วยบทเอก หรือบทเอกตามด้วยบทโทก็ได้ แต่ส่วนใหญ่ก็มักนิยมแต่งเป็นบทโทมากกว่าบทเอก และใช้บทโทติด ๆ กันหลาย ๆ บท จึงสลับด้วยบทเอก และในการเปลี่ยนตอนมักใช้บทโทเป็นหลัก โดยใช้คำว่า “บัดนี้” “เมื่อนั้น” “แต่นั้น” เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เมื่อนั้น	พระยาหลวงเจ้า	เห็นนายเถ่าย่า
	พระยาก็คิดว่า	นายย่าเจ้า ขอเข้าดังหลัง(จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ,ใบลานที่ 43 : 1 - 2.)
ท้าว	ก็ สุขอยู่สร้าง	เสวยราชย์ตามครอง
เขาก็	น่านองมา	ส่วยบาบุญกว้าง
ผังกำหนดการแต่ง (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2520: 55.)		

บ ท เอ ก

(๐๐) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๐๐)

บาท 1

(๐๐) ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๐๐)

บาท 2

ส่วนสัมผัสในในวรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะหมุดนี้ มีส่วนสัมผัสใน 2 ลักษณะคือ สัมผัสอักษร และสัมผัสสระ คือ

1.สัมผัสอักษร คือ การเอาพยัญชนะตัวเดียวกันหรือพยัญชนะที่มีเสียงคู่กันซึ่งเรียกว่า อักษรคู่ เช่น ขค ถท สข ผพ ฝฝ หย และ หล ล หว ว หย ย มาสัมผัสกัน ดังตัวอย่างที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะหมุดตอนหนึ่งว่า

เมื่อถึงห้อง

เฮือนตนเนานั้งเมียแต่งตั้งภัชข้าวสู่ผู้ (จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ,ใบลานที่ 4 : 1)เขาวายังหอมแท้หัวเมืองเท่าหัว พระเฮยก็หากหอมทั่วเท่าเมืองกว้างชุนคน เจ้าเฮย

(จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ,ใบลานที่ 6 : 1 - 2.)

2.สัมผัสสระ คือ คำหรือพยางค์ที่ผสมสระเดียวกันเรียงกันอยู่ตั้งแต่ 2 พยางค์ หรือ 2 คำขึ้นไป ในวรรคเดียวกัน ดังตัวอย่างที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุด ในตอนหนึ่งว่า

แต่นั้น

ปักป้อมยินคำสาวกล่าวมันบ่ช้า พาท้าวต้าวคีน (จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ,ใบลานที่ 29 : 1)ฝูงหมุ่นกฮอกเต้นมูมเป่าเทียนกินเขาก็แจแจฮ้อง ฟังคณานกป่า ฟันเยอ

(จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ,ใบลานที่ 39 : 1)

ส่วนในเรื่องจุดมุ่งหมายของการประพันธ์วรรณกรรมเรื่องจันทะหมุดนี้มีเพื่อความบันเทิงส่วนหนึ่งและเป็นไปเพื่อมุ่งสอนคติธรรมการดำเนินชีวิตในต่างๆ (พระเทพดิลก, 2544: 3.) ดังนั้นหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องจันทะหมุด นี้จึงปรากฏการสอนทั้งเรื่องความอดทนต่อ ความยากลำบาก ความกตัญญูต่อผู้ที่ผู้มีอุปการะ ความอ่อนน้อมถ่อมตน การไม่ดูหมิ่นบุคคลที่ด้อยกว่าหรืออ่อนแอกว่าตน ปรากฏอยู่ สามารถวิเคราะห์คุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสาน ออกได้ 5 ด้านคือ

1) **คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต** เนื้อหากล่าวถึงวิถีการดำเนินชีวิตในอาชีพต่างๆ เช่นการหาของป่า อาชีพช่างทอง การเลี้ยงสัตว์ ค้าขาย พร้อมทั้งการกล่าวถึงหน้าที่ของบุรุษและสตรีในสมัยจะต้องดำเนินชีวิตประพฤติปฏิบัติตามหลักจารีตประเพณีหรือในภาษาอีสานเรียกว่า ฮีตครอง อยู่ในกฎหรือข้อบัญญัติอันดีงามตามหลักพุทธศาสนา ดังตัวอย่างการดำเนินอาชีพค้าขายของตัวละครในวรรณกรรมตอนหนึ่งว่า

เมื่อนั้นชาวพ่อค้า	ด้านตอบคำดี
บ่ฮู้ว่าไปเมืองใด	จอดสะเกาทันนี่
ให้เจ้าไปถามแท้	นายสะเกาผู้ใหญ่ ภายพัน
ดูข้อยชาวลูกค้า	มาแท้บ่าวสะเกา เจ้าเฮย
แต่นั้นโฉมเฉลาท้าว	เลยไปถามถี
แม่แจ่มเจ้า	นายใหญ่ในสะเกา

(จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ,ใบลานที่ 93 : 2)

2) **คุณค่าด้านสังคม** เนื้อหากล่าวถึงหลักพุทธธรรมทั้งเรื่องของความกตัญญู ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ซึ่งถือเป็นหลักคุณธรรมสำคัญในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีสานที่ทำให้เกิดความสุข ความเจริญทั้งต่อตนเอง และสังคมเป็นสำคัญ ดังเนื้อหาของวรรณกรรมที่ถึงความกตัญญูของจันทะหมุดว่า

เมื่อนั้น	ท้าวก็อานายเฒ่า มาทรงเสวยราชย์น่านนั้น
	กับทั้งพ่อช่างเฒ่ามาพร้อมแต่งต่าง
	เฒ่าผู้บุญมีล้น คุณมีหลอมหล่อ
วันนั้น	เฒ่าก็สุขยิ่งล้น เสมอท้าวเก็งกัน เจ้าเฮย
	นายก็สุขยิ่งล้น คุณนายแห่นบอก

วันนั้น ท้าวก็ตกแต่งให้ สาวใช้พราหมณ์ (จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ,ใบลานที่ 56 : 2)

3) **คุณค่าด้านการเมืองการปกครอง** ในวรรณกรรมกล่าวถึงภาพรวมของการเมืองการปกครองในรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราช โดยผู้ปกครองจะต้องประกอบด้วยบารมี และคุณธรรมความดีเป็นสำคัญในการปกครองไพร่ฟ้าประชาชนให้มีความสุข

4) **คุณค่าด้านคติความเชื่อ** ในวรรณกรรมมีทั้งความเชื่อในระดับชาวบ้านและความเชื่อในระดับศาสนาคุณค่าสำคัญของคติความเชื่ออยู่ที่การมุ่งบอกในสิ่งที่เป็นนามธรรมว่ามีอยู่จริงทั้งเรื่องเวทมนต์คาถาและของวิเศษ โหราศาสตร์ เทวดา บาปบุญ ทำให้มนุษย์เกรงกลัวต่อการกระทำที่ไม่ดี และละอายต่อสิ่งที่กระทำ ยกตัวอย่างในวรรณกรรมตอนหนึ่งที่ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องเทวดา ว่า

บัดนี้ จักกล่าวถึงอ้ายกำพรา ขึ้นสู่ยานคำ พันเยอ

บาก็ลงไปถึง ที่คนกายพัน

ท้าวที่ผูกอยู่แก้ว ตาดีเมียนแจบ

ท้าวกันบนอบไหว ประณมไท้เทพยดา

บาก็น้อมเทพพะทั้งแปดทิศา

เทพาหลาย เลื่อนแถวดอยกว้าง

ธรรณีเจ้า ตนล้ำโลกถือ

พันแหล่งหล้า เขาเงื่อมเขตขง (จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ,ใบลานที่ 15 : 1)

5) **คุณค่าด้านวรรณกรรม** ด้วยเหตุสำคัญแห่งวรรณกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ ด้วยการบันทึกผ่านอักษรเรื่องราวต่างๆ อันเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นอารยะของชนในชาติ ว่าเป็นชาติอารยะไม่ใช่ชาติใหม่ ทั้งยังเป็นสื่อที่สร้างความบันเทิงขับกล่อมจิตนาการ แทรกข้อคิดหลักคำสอนคติความเชื่อในอดีตแสดงปรากฏอยู่ในเนื้อหา จึงมีคุณค่าแสดงออกได้ถึงภูมิปัญญาของผู้คนในสมัยนั้นว่ามีความสามารถทางการแต่งวรรณกรรมมีความล้ำลึกทางปัญญาเพียงใด

ด้วยคุณค่าที่กล่าวมานี้จึงนำสู่ผลที่มีต่อสังคมอีสานปรากฏทั้งในด้านการดำเนินชีวิต ด้านทางการเมืองการปกครอง และด้านคติความเชื่อ ต่อชาวไทยอีสานมาจนถึงปัจจุบันดังเห็นปรากฏได้ในวิถีแห่งการดำรงอยู่ทั่วไป

6. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่องจันทะหมุดที่มีต่อสังคมไทยอีสาน ทำให้ผู้วิจัยพบว่ายังมีวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ที่น่าศึกษาอยู่อีกเป็นจำนวนมากที่น่าจะนำมาศึกษาวิเคราะห์ศึกษา หรือนำมาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมในภาคอื่นๆ ก็ได้ถึงความเหมือนหรือ

แตกต่าง รวมทั้งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญคุณค่าที่ซ่อนอยู่ในวรรณกรรมอีสานเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้และหาคำตอบในบางสิ่งบางอย่าง นอกจากนี้ผู้วิจัยขอเสนอแนะหัวข้อวิจัยศึกษาในประเด็นเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

1) ควรศึกษาเรื่องบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อวรรณกรรมในภาคอีสาน ว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทต่อเรื่องใดบ้างในวรรณกรรมอีสาน รวมทั้งชี้ให้เห็นว่าการที่พระพุทธศาสนามีบทบาทในวรรณกรรมอีสานนั้นก่อให้เกิดคุณค่าในเรื่องใด

2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานกับวรรณกรรมในอาเซียนทั้งใน พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย ว่ามีเรื่องใดบ้างที่เหมือนกัน และมีลักษณะที่มันแตกต่างกันอย่างไร รวมทั้งสารัตถะของวรรณกรรมในเรื่องอื่นๆ ทั้งพระเอก นางเอก ตัวแสดงต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรม เพื่อจะได้นำผลการศึกษานี้ไปใช้เป็นฐานข้อมูลทางวรรณกรรมต่อไป

3) ศึกษาคติความเชื่อทางปรัชญาในวรรณกรรมอีสาน อาทิเช่น แนวคิดมนุษยนิยม แนวคิดเทวนิยม อเทวนิยม หรือแนวคิดประโยชน์นิยม ในวรรณกรรมอีสาน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

1.ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ : ภาษาไทย

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ.ของดีอีสาน .กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2520.

ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.

_____. วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ.พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 25

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ).ธรรมปริทรรศน์.กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์,2544.

(2) ใบลาน

จันทะหมุดฉบับวัดชมพู ฉบับบ้านหนองหินใหญ่ ตำบลหนองหิน อำเภอมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด.